

ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΚΑΙ ΘΕΟΛΟΓΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ – 25

Γεωργίου Δ. Μαρτζέλου

**Ὁρθόδοξο δόγμα
καί
θεολογικός προβληματισμός**

**Μελετήματα δογματικῆς θεολογίας
Α΄**

**ΕΚΔΟΣΕΙΣ Π. ΠΟΥΡΝΑΡΑ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ**

ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΚΑΙ ΘΕΟΛΟΓΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ - 25

ISSN: Σειρά 1105

Ὁρθόδοξο δόγμα καί θεολογικός προβληματισμός
Μελετήματα δογματικῆς θεολογίας
Α΄

Copyright Γεώργιος Δ. Μαρτζέλος - Παν. Σ. Πουρναράς

Α΄ έκδοση, 1993

Ἀνατύπωση 2009

ISBN: Τόμος Α΄: 978-960-242-078-2

Θεσσαλονίκη 2009

ΕΚΔΟΣΕΙΣ: ΠΑΝ. Σ. ΠΟΥΡΝΑΡΑΣ

Καστρισιού 12, 546 23 Θεσσαλονίκη

Τ.Θ. 112 20, 546 26 Θεσσαλονίκη

Τηλ.: (2310) 270 941, FAX: 2310 228 922

e-mail: pournarasbooks@the.forthnet.gr

<http://www.pournarasbooks.gr>

ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΚΑΙ ΘΕΟΛΟΓΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ISSN: Σειρά 1105

Ὁρθόδοξο δόγμα καί θεολογικός προβληματισμός
Μελετήματα δογματικῆς θεολογίας Α΄

Στούς δασκάλους μου

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	Σελ.
ΠΡΟΛΟΓΟΣ	11
1. ΤΟ ΒΙΒΛΙΚΟ ΥΠΟΒΑΘΡΟ ΤΟΥ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΔΟΓ- ΜΑΤΟΣ	15
2. Η ΘΕΟΠΤΙΑ ΤΟΥ ΗΣΑΪΑ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΟΡΘΟΔΟΞΗ ΠΑΡΑΔΟΣΗ	
Εἰσαγωγή	25
α. Τό πρόσωπο τῆς θεοπτίας	27
1. Ἡ πατρολογική ἐρμηνεία	27
2. Ἡ χριστολογική ἐρμηνεία	34
3. Ἡ τριαδολογική ἐρμηνεία	40
β. Φύση καί χαρακτήρας τῆς θεοπτίας	44
Συμπέρασμα	54
3. Η ΓΕΝΝΗΣΗ ΤΟΥ ΥΙΟΥ ΚΑΙ Η ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΤΟΥ ΠΑΤΕΡΑ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΑΤΕΡΙΚΗ ΠΑΡΑΔΟΣΗ ΤΟΥ Δ' ΑΙΩΝΑ	
Εἰσαγωγή	57
α. Τό ἀρειανικό δῖλημμα καί ἡ ὑπερβατικότητα τοῦ Θεοῦ	59
β. Τό ἀθέλητο τῆς θείας γεννήσεως	66
γ. Τό θελητό τῆς θείας γεννήσεως	73
Συμπέρασμα	81
4. Ο ΑΠΟΦΑΤΙΚΟΣ ΧΑΡΑΚΤΗΡΑΣ ΤΟΥ ΤΡΟΠΟΥ Υ- ΠΑΡΞΕΩΣ ΤΩΝ ΠΡΟΣΩΠΩΝ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΤΡΙΑΔΟ-	

ΚΑΤΑ ΤΟ Μ. ΒΑΣΙΛΕΙΟ

Εἰσαγωγή	83
α. Ὁ ἀποφατικός χαρακτήρας τοῦ τρόπου ὑπάρ- ξεως τοῦ Υἱοῦ	86
β. Ὁ ἀποφατικός χαρακτήρας τοῦ τρόπου ὑπάρ- ξεως τοῦ Ἀγ. Πνεύματος	93
Συμπέρασμα	98

5. ΟΙ ΑΠΑΡΧΕΣ ΚΑΙ ΟΙ ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΕΙΣ ΤΟΥ

FILIOQUE ΣΤΗ ΔΥΤΙΚΗ ΘΕΟΛΟΓΙΚΗ ΠΑΡΑΔΟΣΗ

Εἰσαγωγή	101
α. Οἱ προϋποθέσεις τοῦ Filioque στήν προανγου- στίνηια θεολογική παράδοση τῆς Δύσης	102
β. Οἱ προϋποθέσεις καί ἡ διδασκαλία τοῦ Filioque κατά τόν ἱερό Αὐγουστίνο	113
Συμπέρασμα	130

6. ΘΕΟΛΟΓΙΚΟΣ ΑΝΙΜΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΟΡΘΟΔΟΞΗ ΠΝΕΥΜΑΤΟΛΟΓΙΑ

Μιά ὀρθόδοξη ἄποψη μέ ἀφορμή τήν προκλητική εἰσήγηση
τῆς καθηγ. Chung Hyun Kyung στή Ζ' Γενική Συνέλευση
τοῦ ΠΣΕ στήν Καμπέρρα

Εἰσαγωγή	133
α. Πνευματολογία καί πανθεϊστικός ἀνιμισμός κατά τήν Chung Hyun Kyng	135
β. Ἡ συναφειακή (contextual) Πνευματολογία τῆς Chung Hyun Kyung καί ἡ ὀρθόδοξη Πνευματο- λογία	141
Συμπέρασμα	153

7. Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΣΕΛΕΥΚΕΙΑΣ ΣΤΗ ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΟΛΟΓΙΚΟΥ ΔΟΓΜΑΤΟΣ

Εἰσαγωγή	155
α. Ἡ συμβολή τοῦ Βασιλείου Σελευκείας στή δια-	

μόρφωση τοῦ Ὁρου τῆς Χαλκηδόνας	156
1. Ἡ δογματική σπουδαιότητα τῆς δυοφυσιτικῆς Ὁμολογίας τοῦ Βασιλείου στή σύνοδο τῆς Χαλκηδόνας	160
2. Ἡ συμβολή τῆς δυοφυσιτικῆς Ὁμολογίας τοῦ Βασιλείου στή διαμόρφωση τοῦ Ὁρου τῆς Χαλκηδόνας	177
β. Ἡ συμβολή τοῦ Βασιλείου Σελευκείας στή διαμόρφωση τῶν Ὁρων τῆς Ε' καί τῆς Στ' Οἰκουμενικῆς συνόδου	193
1. Ἡ ἀξιοποίηση τῆς συνοδικῆς Χριστολογίας τοῦ Βασιλείου κατά τήν Ε' Οἰκουμενική σύνοδο	193
2. Ἡ ἀξιοποίηση τῆς συνοδικῆς Χριστολογίας τοῦ Βασιλείου κατά τήν Στ' Οἰκουμενική σύνοδο	210
Συμπέρασμα	217
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ (κατά θέματα)	219

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Εἶναι γεγονός ἀναντίρρητο ὅτι τὸ ὀρθόδοξο δόγμα ὡς ἀναπτυγμένη καὶ ἀποκρυσταλλωμένη μορφή τῶν ἀληθειῶν τῆς Ἀποκαλύψεως, πού βρίσκονται σπερματικά διατυπώμενες μέσα στήν Ἁγ. Γραφή, χαρακτηρίζεται ἀπό μιά ἀκατάλυτη διαχρονική σταθερότητα, πού ἐκφράζει κατὰ κύριο λόγο τή συνεχή καὶ ἀναλλοίωτη πνευματική ἐμπειρία τῆς θεώσεως μέσα στήν Ἐκκλησίᾳ. Παρόλα αὐτά τόσο κατὰ τήν ἱστοριοδογματική διερεύνηση τῆς μορφολογικῆς ἀναπτύξεως καὶ διατυπώσεώς του ὅσο καὶ κατὰ τήν ἐπίμοχθη προσπάθεια πού καταβάλλει σήμερα ἡ θεολογία μας, ἰδιαίτερα κατὰ τίς οἰκουμενικές ἐπαφές καὶ ἀναζητήσεις, νά τό κάνει προσιτό καὶ κατανοητό στό σύγχρονο ἄνθρωπο καὶ νά προβάλλει τή διαχρονική ἀξία καὶ ἐπικαιρότητά του, ἀναφύονται πολλές φορές μέ ὀξύτητα ὀρισμένα προβλήματα, πού ἀπαιτοῦν ἐπιτακτικά τεκμηριωμένες ἀπαντήσεις μέ βάση ὄχι μόνο τήν ὀρθόδοξη παράδοση ἀλλά καὶ τὸ σύγχρονο θεολογικό στοχασμό.

Ἀναμφίβολα τά τελευταῖα χρόνια ἐγιναν καὶ γίνονται πολλά ἀπό ὀρθόδοξη πλευρά πρὸς τήν κατεύθυνση αὐτή· ὁπωσδήποτε ὅμως ἡ προσπάθεια αὐτή πρέπει νά εἶναι συνεχῆς καὶ ἀδιάλλειπτη, γιατί τά θεολογικά προβλήματα πού σχετίζονται μέ τή δογματική διδασκαλία τῆς Ἐκκλησίας καὶ τή σημασία της γιά τὸ σύγχρονο ἄνθρωπο οὔτε ἐπαψαν οὔτε θά πάψουν ποτέ νά ὑπάρχουν.

Μέσα στά πλαίσια αὐτῆς ἀκριβῶς τῆς προσπάθειας

ἐντάσσεται καί ἡ παρούσα ἐργασία μέ τόν εὐρύ τίτλο «Ὁρθόδοξο δόγμα καί θεολογικός προβληματισμός» καί ἀποτελεῖ τό πρῶτο μέρος μιᾶς σειρᾶς παρόμοιων ἐργασιῶν πού πρόκειται νά ἀκολουθήσουν μέ τόν αὐτό τίτλο. Ὅπως γίνεται ἀντιληπτό, ἡ ἐργασία αὐτή δέν ἀποτελεῖ μιᾶ συστηματική διαπραγμάτευση τῆς σχέσης τοῦ ὀρθοδόξου δόγματος μέ τό σύγχρονο θεολογικό προβληματισμό. Κάτι τέτοιο ἀσφαλῶς δέν θά ἦταν ἄσκοπο καί ἄχρηστο· θά συνιστοῦσε ὅμως μιᾶ θεωρητική καί κατ' ἀνάγκην περιεκτική προσπάθεια ἀντιμετώπισης τοῦ ὅλου θέματος, πράγμα πού θά στεροῦσε ἀπό τόν ἀναγνώστη τή δυνατότητα νά σχηματίζει μιᾶ διεξοδική καί ἐμπεριστατωμένη εἰκόνα γιά τά διάφορα προβλήματα πού ἀναφύονται καί τίς συναφεῖς ἀπαντήσεις τους μέ βάση, ὅπως εἶπαμε, τήν ὀρθόδοξη παράδοση καί τό σύγχρονο θεολογικό στοχασμό. Γι' αὐτό σκοπός τῆς ἐργασίας αὐτῆς εἶναι νά προσεγγίσει διεξοδικά ὀρισμένα ἀπό τά προβλήματα αὐτά καί νά δώσει κατά τό δυνατόν τεκμηριωμένες ἀπαντήσεις μέσα ἀπό τά συγκεκριμένα ἐπτά μελετήματα πού τήν ἀπαρτίζουν. Ὅλα τους ἀναφέρονται σέ προβλήματα πού μᾶς ἀπασχόλησαν κατά τίς εἰσηγήσεις μας σέ διάφορα συνέδρια τήν τελευταία τριετία, ὅπως τό πρόβλημα τῆς σχέσης μεταξύ ὀρθοδόξου δόγματος καί Ἀγ. Γραφῆς, καθὼς καί ὀρισμένα ἐξαιρετικά ἐπίκαιρα τριαδολογικά καί χριστολογικά προβλήματα.

Εἰδικότερα τό πρῶτο ἀσχολεῖται κάπως περιεκτικά μέ τό πρόβλημα τῆς σχέσης μεταξύ ὀρθοδόξου δόγματος καί Ἀγ. Γραφῆς καί ἀποσκοπεῖ νά τονίσει τήν ἐνότητα βιβλικῆς καί δογματικῆς θεολογίας, πού ἔχει τραυματισθεῖ ἐπικίνδυνα ἰδιαίτερα στόν ὀρθόδοξο ἑλληνικό χῶρο κυρίως ἐξαιτίας προτεσταντικῶν ἐπιδράσεων.

Τό δεύτερο ἀσχολεῖται μέ τήν πατερική ἐρμηνεία τῆς θεοπτίας τοῦ Ἡσαΐα καί προσπαθεῖ νά ἀποδείξει ὅτι ἡ πατερική ἐρμηνευτική σχετικά μέ τό συγκεκριμένο αὐτό

βιβλικό γεγονός της θεοπτίας του Ἡσαΐα προσδιορίστηκε οὐσιαστικά ἀπό τόν τριαδολογικό προβληματισμό τῶν τεσσάρων πρώτων αἰώνων, πράγμα πού δείχνει πάρα πολύ εὐγλωττα τήν ὀργανική σχέση καί ἐνότητα πού ὑπάρχει μεταξύ δόγματος καί Ἀγ. Γραφῆς μέσα στήν ὀρθόδοξη παράδοση.

Τό τρίτο καί τό τέταρτο ἀναφέρονται σέ εἰδικά τριαδολογικά προβλήματα πού ἀπασχόλησαν τήν πατερική παράδοση τοῦ Δ' αἰ., ὅπως τό πρόβλημα τῆς ἐλευθερίας τοῦ Πατέρα κατὰ τή γέννηση τοῦ Υἱοῦ καί τό πρόβλημα τοῦ ἄν εἶναι ἢ ὄχι καταληπτός καί γνωστός ὁ τρόπος ὑπάρξεως τῶν προσώπων τῆς Ἀγ. Τριάδος. Σκοπός τῶν μελετημάτων αὐτῶν εἶναι μέσα ἀπό τήν πατερική ἀντιμετώπιση τῶν παραπάνω προβλημάτων νά ἀπαντήσουν σέ ὀρισμένα σύγχρονα θεολογικοφιλοσοφικά προβλήματα, πού ἀναφύονται κατὰ τήν κατὰ πάντα ἀξιόλογη προσπάθεια ὀρισμένων θεολόγων νά φέρουν τή θεολογία σέ ἐπαφή μέ τό σύγχρονο φιλοσοφικό στοχασμό.

Τό πέμπτο καί τό ἕκτο θίγουν κατεξοχήν πνευματολογικά προβλήματα οἰκουμενικοῦ ἐνδιαφέροντος καί ἀποσκοποῦν νά παρουσιάσουν τό ἕνα τίς ἀπαρχές καί τίς προϋποθέσεις τοῦ Filioque στήν ἀρχαία δυτική θεολογική παράδοση τῆς ἐνωμένης καί ἀδιαίρετης Ἐκκλησίας καί τό ἄλλο τό ποιὰ μπορεῖ νά εἶναι ἡ συμβολή τῆς ὀρθόδοξης Πνευματολογίας στήν ὑέρβαση τῶν προβλημάτων πού δημιούργησαν οἱ συναφειακές (contextual) πνευματολογικές ἀντιλήψεις τῆς νοτιοκορεάτισσας καθηγήτριας Chung Hyun Kyung στήν Καμπέρρα κατὰ τή Ζ' Γενική Συνέλευση τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου Ἐκκλησιῶν.

Τό ἕβδομο προσπαθεῖ νά παρουσιάσει τή συμβολή τοῦ Βασιλείου Σελευκείας στή διαμόρφωση τοῦ χριστολογικοῦ δόγματος κατὰ τή Δ', Ε' καί Στ' Οἰκουμενική σύνοδο καί νά τονίσει μέ τόν τρόπο αὐτό τή δογματική ἐνότητα μεταξύ τῶν τριῶν αὐτῶν Οἰκουμενικῶν συνόδων καί

κατά συνέπεια τήν ένότητα τῆς ὀρθόδοξης Χριστολογίας, πού ἀμφισβητεῖται ἀπό ὀρισμένους κυρίως προτεστάντες ἐρευνητές, ἀλλά ἔχει τόσο καθοριστική σημασία γιά τήν περαιτέρω προώθηση τοῦ θεολογικοῦ διαλόγου τῆς Ἐκκλησίας μας μέ τίς Μή-Χαλκηδόνιες Ἐκκλησίες τῆς Ἀνατολῆς.

Ἀπό τή θέση αὐτή θά ἤθελα νά ἐκφράσω τίς θερμές μου εὐχαριστίες στό συνάδελφο κ. Νίκο Ματσούκα γιά τήν πολύτιμη συνεργασία μας κατά τή συγγραφή αὐτῶν τῶν μελετημάτων, καθώς ἐπίσης καί στή σύζυγό μου Δήμητρα Μπαζιωτοπούλου-Μαρτζέλου, πού καθόλη τήν περίοδο τῆς συγγραφῆς καί τῆς ἐκτυπώσεώς τους σ' αὐτό τό συλλογικό τόμο ἐπέδειξε πραγματικά ἀξιοθαύμαστη ὑπομονή καί αὐτοθυσία.

Χαϊδελβέργη, Μάϊος 1993.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Δ. ΜΑΡΤΖΕΛΟΣ